

071. Bazı modern Arap belâgati kitaplarında istiareye yönelik tanımların ve tasniflerin değeriendirilmesi¹

Ahmet GEZEK²

APA: Gezek, A. (2023). Bazı modern Arap belâgati kitaplarında istiareye yönelik tanımların ve tasniflerin değeriendirilmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (32), 1215-1231. DOI: 10.29000/rumelide.1252882.

Öz

Klasik dönemden günümüze değin önemli belâgat kavramlarından biri olarak görülen ve *kelime veya ifadenin benzeme gayesiyle başka anlamda kullanılması* anlamına gelen istiareenin bugüne kadar birbirinden farklı tanımları ve tasnifleri yapılmış ve istiare üzerine müstakil eserler telif edilmiştir. İstiareyi *iki tarafından biri hazfedilen teşbih* olarak tanımlayan modern dönem Arap belâgati müelliflerinden Abdülaziz Atik (ö. 1976) *fi'l-Belâgati'l-'Arabiyye: 'İlmü'l-beyân* adlı eserinde konuyu; benzeme yönüyle tasrihiyye ve mekniyye; istiare yapılan sözcüğün yapısı itibariyle asliyye ve tebeiyye; istiareenin iki tarafına ait özelliklerin durumu itibariyle muraşşaha, mücerrede ve mutlaka olarak üç kategoride değeriendirmiştir. İstiare-i temsiliyyeye müstakil bir alt başlık açan Atik'in bu kategorizasyonu, Ali el-Cârim (ö. 1949) - Mustafa Emîn'in *el-Belâgati'l-vâdiha* ve Muhammed Ahmed Kâsim - Muhyiddîn Dib'in *'Ulümü'l-belâga: el-Bedî ve'l-beyân ve'l-me'ânî* kitaplarında büyük ölçüde benzer şekilde olmuştur. Muhammed b. Sâlih el-'Useymîn'nin (ö. 2001) *Dürûsu'l-belâga*'sında ve Ali Bulut'un *Belâgat: Meânî, beyân, bedî*'inde ise benzer tasnif durumu olmasına rağmen bu iki müellif istiare-i temsiliyyeye değinmemiştir. *el-Belâgati'l-'Arabiyye: Te'sîl ve tecdid* adlı eserinde istiareyi sadece tasrihiyye ve mekniyye olarak iki kısma ayıran Mustafâ es-Sâvi el-Cüveynî'nin (ö. 1988) bu durumuna karşın, Ahmed Mustafa el-Merâğî'nin *'Ulümü'l-belâga*, Ahmed el-Hâşimî'nin (ö. 1943) *Cevâhîru'l-belâga*, Hasen Habenneke el-Meydânî'nin (ö. 2004) *el-Belâgati'l-'Arabiyye: Üsüsühâ ve 'ulümü'hâ ve funûnühâ* ve Fadl Hasan Abbâs'ın (ö. 2011) *el-Belâga funûnühâ ve efnânühâ* kitaplarındaki istiare tasnifleri yukarıdaki müelliflerden daha kapsamlı olmuştur. Bu çalışmada son dönemde telif edilen ve ön plana çıkan bazı Arap belâgati kitaplarının istiareyle ilgili tanımları ve taksimleri incelenmiştir. Bu araştırmadaki amaç, modern dönemde telif edilen Arap belâgati eserlerinde istiare ile ilgili olarak farklı metodolojik yaklaşımları, tasnifleri ve istiareye yönelik kullanılan kavramları tespit etmektir.

Anahtar kelimeler: Arap belâgati, belâgat kitapları, beyân, istiare

¹ Bu makale, 22.10.2022 tarihinde Ahi Evran Üniversitesi tarafından düzenlenen Ahi Evran 2. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi'nde sözlü olarak sunulan ve tam metin olarak basılmayan "Son Dönem Arap Belâgati Kitaplarında İstiare Tanımları ve Kısımları" adlı tebliğın içeriğini geliştirilerek ve kısmen değeriştirilerek üretilmiş halidir.

² Arř. Gör. Dr., Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı (Yalova, Türkiye), ahmetgezek02@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5941-9533 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 08.01.2023-kabul tarihi: 20.02.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1252882]

The evaluation of definitions and classifications for isti'āra in some modern Arabic rhetoric books³

Abstract

İsti'āra, which has been seen as one of the important concepts of rhetoric from the classical period to the present, and which means *the use of a word or expression in a different sense for the purpose of similarity*, has been defined and classified differently from the classical period until today, and separate books have been written on isti'āra. Abdul'aziz Atiq (d. 1976), one of the modern Arab rhetoric writers, who defines metaphor in his book *fī al-Balāgha al-Arabiyya: İlmi al-bayān*: as a simile (tashbīh) that does not have one side, he classified it in three parts as taşrīhiyya and makniyya in terms of analogy; aşliyya and tabaiyya in terms of the structure of the word; murashshaḥa, mujarrada and muṭlaqa in terms of the characteristics of both sides of the isti'āra. This categorization of Atiq, which opened a separate sub-title for isti'āra tamthiliyya, was similar to the Alī al-Jārim and Muştafā Emīn's *al-Balāgha al-Wāḍiḥa* and Muḥammad Aḥmad Qāsim and Muḥyiddīn Dīb's *Ulūm al-balāgha: al-badī' al-bayān, al-ma'ānī* books. Although there is a similar classification situation in Muḥammad b. Şālih al-Uthaymīn's (d. 2001) *Durūs al-balāgha* and Ali Bulut's *Belāgat: Me'ānī, beyān, bedī'* books, these two authors did not refer to isti'āra tamthiliyya. Despite this situation of Muştafā al-Şāwī al-Juwaynī (d. 1988), who divides metaphor into two parts only as taşrīhiyya and makniyya in his book *al-Balāgha al-Arabiyya Ta'sīl wa tajdīd*, the isti'āra classifications in Aḥmad Muştafā al-Marāghī's *Ulūm al-balāgha* book, Aḥmad al-Hāşimī's (d. 1943) *Jawāhīr al-Balāgha* book, Ḥasan Ḥabannaka al-Maydānī's (d. 2004) *al-Balāgha al-Arabiyya Ususuhā wa afnānuhā* book and Faḍl Ḥasan 'Abbās's (d. 2011) *al-Balāgha funūnuhā* book are has been more comprehensive and diverse than the authors above. In this study, definitions and divisions related to metaphor in some of the Arabic rhetoric books that were written recently and came to the fore were examined. The aim of this research is to identify different methodological approaches, classifications and concepts used for metaphor in Arabic rhetoric works written in the modern period.

Keywords: Arabic Rhetoric, Rhetoric Books, Bayān, İsti'āra.

Giriş

Kelime olarak عور kökünden gelen ve *bir şeyi ödünç almak, bir şeyi borç almak* vb. anlamlarda (İbn Manzūr, 1993, s. 4/512-518; Zebîdî, 1965, s. 13/163) kullanılan isti'āra, klasik dönemden beri var olan önemli belâgat kavramlarından biri olmuş ve kavramlaşma sürecinde farklı aşamalardan geçmiştir. İsti'ārenin bilinen en eski edebiyat terimi tanımlarından biri Cāhiz'e (ö. 255/869) ait olup (Atık, 1985, s. 168) *el-Beyān ve't-tebyīn* kitabında isti'āra için; *تسمية الشيء باسم غيره إذا قام مقامه / Bir şeyin kendi yerine geçen başka bir şeyle isimlendirilmesi*" (Cāhiz, 2003, s. 1/142) ifadesini kullanmıştır. Bu dönemde isti'āra, belâgat terimi olarak henüz kavramlaşmadığından, Cāhiz'in burada mecaz ve teşbih gibi olan bir ifade için isti'āra terimini kullandığı (Atık, 1985, s. 169) düşünülmektedir. İlk dönem belâgat müelliflerinden İbnü'l-Mu'tez (ö. 296/908) *el-Bedī'* kitabının girişinde isti'āra için *استعارة الكلمة لشيء لم يستعاره* "Kelimenin kendisi için bilinmeyen bir şey için (başka) kelimeyi ödünç almak

³ This paper is the final version of an earlier announcement called "The Definitions and Classifications of İsti'āra in the Recent Arabic Rhetoric Books", not previously printed, but orally presented at a symposium called "Ahi Evran 2nd International Conference on Scientific Research" organized by Ahi Evran University on 22.10.2022, the content of which has now been developed and partially changed.

ve (ödünç aldıktan sonra kelimenin) o şey ile bilinmesi” (İbnü'l-Mu'tez, 2012, s. 11) şeklinde tarif yapmıştır.

Hicri 4. yüzyılın önemli Arap edebi tenkitçilerinden İbn Vehb el-Kâtib (ö. 337/948) *el-Burhân fi vücûhi'l-beyân* kitabında net bir tanım yapmamış ve istiareyle ilgili olarak; Arap dilinde lafızlar, manalardan çok olduğu için bu tür olguların meydana geldiğini ve Arap dili dışındaki dillerde lafızların anlamlardan çok olmadığını belirtmiştir (İbn Vehb, 1969, s. 115). İbn Vehb'in bu açıklamalarından ve devamında verdiği örneklerde *Mecaz ve istiare yolu üzerine böyle denilebilir* ifadelerinden (İbn Vehb, 1969, s. 116), muasırları gibi mecaz ve istiare arasında tam bir ayırım yapmadığı anlaşılmaktadır.

Bu dönemin diğer Arap edebi tenkit bilgini Kâdî el-Cürçânî (ö. 392/1002) *el-Vesâta* kitabında istiareyle ilgili; *الاستعارة فهي أحد أعمدة الكلام، وعليها المعول في التوسع والتصرف، وبها يتوصل إلى تزيين اللفظ وتحسين النظم والنثر*; *“İstiare, sözün direklerinden biri olup (istiareye) itimat edilerek söz uzatılıp kısaltılır. (İstiare ile) lafız süslenerek nazım ve nesir güzelleştirilir.”*(el-Kâdî el-Cürçânî, t.y., s. 428) ifadelerini kullanmıştır. O, teşbih ile istiare arasındaki farkı izah ederken ise; *والاستعارة ما اكتفي فيها بالاسم المستعار عن الأصل، ونقلت العبارة، ومناسبة المستعار له للمستعار منه، وامتناع اللفظ بالمعنى؛ حتى لا يوجد بينهما منافرة، فجعلت في مكان غيرها. وملاكها تقريب الشبّه، ومناسبة المستعار له للمستعار منه، وامتناع اللفظ بالمعنى؛ حتى لا يوجد بينهما منافرة،* *“İstiare, kendisinde ödünç lafızla yetinilerek ibarenin asıl anlamından kendisi dışındaki bir anlama nakledilmesidir. (İstiaresinin) asıl teşbihi yakınlaştırmak olup istiarede (müsteâr leh) kendisine mana ödünç verilen ile (müsteâr minh) kendisinden mana ödünç alınan arasında ilişkinin bulunması, lafız ve anlamın iç içe geçmesi ve (müstear minh ve müsteâr leh) arasında uyumsuzluk ve uzaklık bulunmaması (gerekir).”*(el-Kâdî el-Cürçânî, t.y., s. 41) şeklinde günümüzdeki kavrama yakın ifadeler kullanmıştır.

Ebü'l-Hasen er-Rummânî (ö. 384/994) istiareyi; *الاستعارة استعمال العبارة على غير ما وضعت له في أصل اللغة*; *“İstiare, ifadenin lügatte asıl olarak kendisi için vazedildiği anlamın dışında kullanılması”* (İbn Reşîk el-Kayravânî, 1981, s. 1/271) şeklinde tarif etmiş ve mecazdan farkını belirtmemiştir. Arap belâğati bilgini Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 400/1009'dan sonra) ise Rummânî'ye yakın bir tarif; *نقل العبارة عن موضع* *“İfadenin bir maksada binaen sözlükte asıl olarak kullanıldığı yerden başka bir (manaya) nakledilmesidir.”* (Ebû Hilâl el-'Askerî, 1998, s. 268) demiştir.

Hicri 5. yüzyılda yaşayan Arap belâğatinin önemli teorisyeni Abdülkâhir el-Cürçânî (ö. 471/1078-79) *Esrâru'l-belâğa* kitabında istiareyi; *الاستعارة في الجملة أن يكون للفظ أصل في الوضع اللغوي معروف تدلّ الشواهد على* *أنه اختصّ به حين وضع، ثم يستعمله الشاعر أو غير الشاعر في غير ذلك الأصل، وينقله إليه نقلاً غير لازم، فيكون هناك كالعارية* *“Cümlede istiare, bir lafzın lügatte asıl olarak vazedildiği bilinen bir anlamının olması ve şahidlerin, (Kur'ân-ı Kerîm ve Arap şiirleri) lafzın vazedilirken o anlama ait olduğuna delalet etmesidir. Sonra bir şairin veya şair dışındaki bir kimsenin (lafzı) o asıl dışında kullanıp lâzım-î olmayan bir şekilde başka bir anlama nakletmesi ve lafzın o anlamda ödünç gibi olmasıdır.”* (Abdülkâhir el-Cürçânî, 2001, s. 30) şeklinde izahatta bulunmuştur.

Hicri 6. yüzyıl ile 7. yüzyıl arasında yaşayan Arap belâğatinin diğer önemli bilgini Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî (ö. 626/1229) istiareye yönelik; *أن تذكر أحد طرفي التشبيه وتريد به الطرف الآخر مدعياً دخول المشبه في جنس المشبه به* *“Müşebbehin, müşebbeh bihin cinsinden olduğu iddiasıyla teşbihin iki tarafından birini zikredip diğer tarafı kastetmen ve (bu şekilde) müşebbeh bihe ait özellikleri müşebbeh için ispat etmendir.”* (Sekkâkî, 1987, s. 369) diyerek önceki müelliflere göre daha teknik ve günümüzdeki istiare terimine daha yakın bir tanım yapmıştır.

Hicri 8. yüzyılda yaşayan ve Arap belâgatine günümüzdeki şeklini veren belâgat teorisyeni Hatîb Kazvîni (ö. 739/1338) ise istiareyi; *وهي ما كانت علاقته تشبيهه معناه بما وضع له* Alakası (ilgisi, bağlantısı) kendisi için vazedildiği manaya yönelik teşbih olan şeydir” (Hatîb el-Kazvîni, 2003, s. 212) şeklinde tanımlamış ve bu tanım günümüze dek tercih edilen bir istilâh olmuştur. Zira Kazvîni bu kısa tarifinde istiarenin gerçekleşebilmesi için olması gereken teşbih, teşbih alakası ve manadan söz etmiştir. Kazvîni’den sonra Arap belâgatine ve özelden istiareye yönelik çalışmalar çoğunlukla şerh ve haşiye tarzında olmuş, ayrıca birçok belâgat teriminden farklı olarak bu konuyu ele alan müstakil eserler yazılmıştır (Durmuş & Pala, 2001, s. 23/315-318). Modern dönemde ise istiare, Abdülkâhir Cürçânî, Sekkâkî ve Kazvîni’de olduğu gibi beyan ilmi içinde ve mecazın bir çeşidi olarak değerlendirilmiştir.

Diğer söz sanatlarından farklı olarak doğal olarak dilde var olan bir olgu olan istiare, özellikle soyut olan şeyleri somutlaştırarak daha etkili bir anlatım sağlamaktadır (Durmuş & Pala, 2001, s. 23/315-318). Yukarıdaki tariflerden de anlaşılacağı üzere teşbih ve mecazla yakından ilgili olan istiareye yönelik Arap belâgati kitaplarında farklı tanımlamalar ve kısımlar yapılmıştır. Bu çalışmada dokuzu Arap ülkelerinden ve biri Türkiye’den olmak üzere son dönem Arap belâgati kitaplarından on tanesi seçilmiş ve bu kitapların istiareye yönelik tanımları ve tasnifleri değerlendirilerek birbiriyle mukayese edilmiştir.

1. Abdülaziz ‘Atîk’in *fi’l-Belâgati’l-‘Arabiyye: ‘İlmü’l-Beyân* Kitabında İstiare Tanımı ve Kısımları

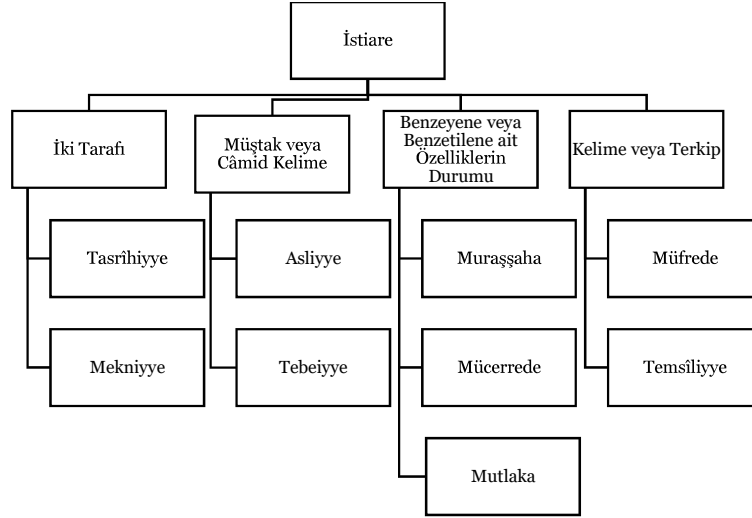
20. Yüzyılın ortalarında yaşayan önemli belâgat belâgat müellifi Abdülazîz Atîk *fi’l-Belâgati’l-‘Arabiyye: ‘İlmü’l-Beyân* adlı eserinde klasik dönem müelliflerinin istiareyle ilgili tanımlarını yaptıktan sonra bu tariflerden çıkan sonucu değerlendirmiştir. Ona göre klasik dönemde istiareye yönelik yapılan tariflerden şu sonuçlar çıkmaktadır:

- İstiare, mecaz-1 lügavînin (kelimenin veya ifadenin sözlük anlamından başka bir anlama nakledilmesi) bir kısmı olup alakası (iki anlam arasındaki ilgisi) devamlı olarak hakiki anlam ile mecazi anlam arasında müşâbehet yani benzetmedir.
- İstiare, gerçekte iki tarafından (müşebbeh / benzeyen – müşebbeh bih / kendisine benzeten) biri hazfedilen teşbihtir.
- Teşbihteki müşebbeh bih ifadesi müsteâr minh (mana kendisinden ödünç alınan kelime veya ifade), müşebbeh ifadesi ise müsteâr leh (mana kendisine ödünç verilen kelime veya ifade) olarak söylenmektedir.
- İstiarede hakiki anlamın söylenmesine engel olan karine ya lafızda veya halde (anlamda) olmaktadır (Atîk, 1985, s. 175).

İstiareye yönelik dolaylı tanım yapan Atîk, öncelikle istiareyi iki cüzünden (tarafından) birinin hazfedilip hazfedilmemesine göre tasrîhiyye ve mekniyye olarak iki kısma ayırmıştır. İstiare-i tasrîhiyye; benzetilenin zikredildiği ve benzeyenin hazfedildiği açık istiare olup istiare-i mekniyye, tam tersi şekilde benzetilenin hazfedilip özelliklerinden biriyle kendisine işaret edilen kapalı istiaredir (Atîk, 1985, s. 176).

İkinci olarak istiareyi, kelimenin camid (türememiş isim) ve müştak (türemiş isim veya fiil) olmasına göre asliyye ve tebeyye olarak iki kısım olduğunu söyleyen müellif, sonrasında istiarenin, muraşşaha, mücerrede ve mutlaka kısımlarına ayrıldığını belirtmiştir. İstiare-i muraşşaha; benzetilen ve ona ait özelliklerinden birinin zikredildiği istiare olup istiare-i mücerrede; benzeyen ve ona ait özelliklerden

birinin zikredildiği istiaredir. İstiare-i mutlaka ise, benzeyen ve benzetilene ait özelliklerin belirtilmediği istiaredir (Atık, 1985, ss. 181-189). Dördüncü olarak istiareyi, kelimedeki veya ifadede yapılmasına göre müfred ve temsiliye olarak iki kısımda değerlendiren müellif, müfred istiarenin kelimedeki yapıldığını, istiare-i temsiliyenin ise terkiplerde (ifade, birden fazla kelime ile olan sembolik anlatımlarla) yapıldığını söylemiştir (Atık, 1985, s. 192). Atık'ın istiareyle ilgili yaptığı taksim şematik olarak şu şekilde özetlenebilir:

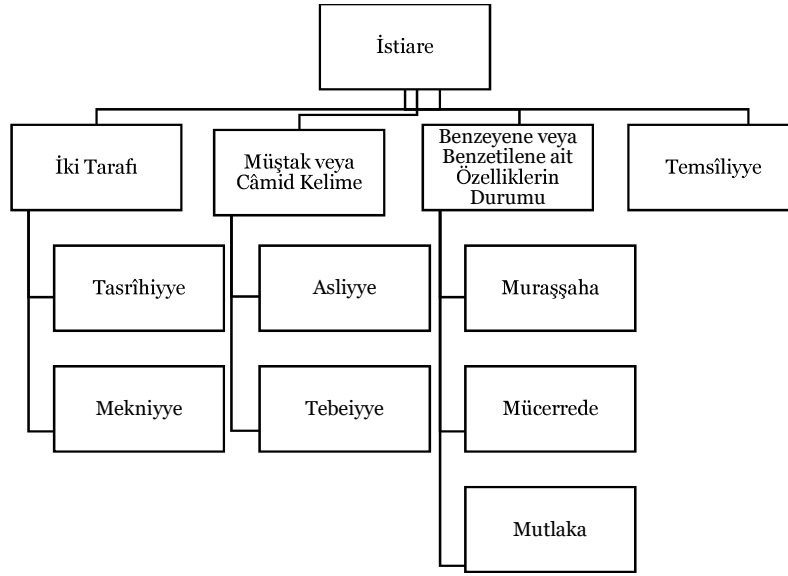

Atık kendisinin de belirttiği üzere, istiare tasnifinde belâğatçilerin taksimlerine bağlı kalmış ve olabildiğince örnekler üzerinden istiare anlatımı yapmıştır (Atık, 1985, s. 181).

2. Alî el-Cârim ve Mustafa Emîn'in *el-Belâğatü'l-Vâdiha* Kitabında İstiare Tanımı ve Kısımları

Arap ülkelerinde ve Arap dili üzerine eğitim veren kurumlarda önemli bir yeri olan *el-Belâğatü'l-vâdiha* kitabında Alî el-Cârim ve Mustafa Emîn istiareyi; *الاستعارة من المجاز اللغوي، وهي تشبيه حذف أحد طرفيه، فعلاقتها* “*İstiare, mecazi lügavînin bir kısmı olup iki tarafından biri hazfedilen teşbihtir. (Mecaz olarak kullanılmasında) iki anlam arasındaki ilgi ise devamlı olarak benzetmedir.*” şeklinde tarif etmişler ve istiarenin bir yönüyle teşbih, diğer yönüyle mecaz olmasına vurgu yapmışlardır. Bu tarifte, istiarenin hakiki anlamında kullanılmasını engelleyen karineye yer vermeyen Cârim ve Emîn, istiareyi ilk olarak tasrihiye ve mekniyye olarak iki kısma ayırmıştır. Tasrihiye; müşebbeh bihin (kendisine benzetilenin açık olarak zikredildiği istiaredir. Mekniyye ise, Müşebbeh bihin hazfedilip özelliklerinden biriyle kendisine işaret edilen istiaredir (Cârim & Emîn, t.y., s. 77).

İkinci olarak istiareyi asliyye ve tebeiyye olarak iki kısma ayıran müelliflere göre asliyye; istiarenin kendisinde gerçekleştiği kelimenin câmîd isim olması, tebeiyye; istiarenin kendisinde gerçekleştiği kelimenin müştak isim veya fiil olmasıdır. Üçüncü olarak istiareyi muraşşaha, mücerrede ve mutlaka olarak üç kısma ayıran iki müellif, Atık'ın yaptığı gibi bu üç kavramı tanımlamışlardır. Son olarak istiare-i temsiliyyeye ayrı başlık açan müellifler bu istiareyi ise; “*Asıl mananın kastedilmesinden alıkoyan bir karineyle birlikte, benzeme alakasından dolayı bir ifadenin kendisi için vazedildiği anlamın dışında kullanılmalıdır.*” şeklinde kapsayıcı bir tarif yapmıştır (Cârim & Emîn, t.y., ss. 84-97). İstiareye yönelik Atık'e yakın bir taksim yapan Cârim ve Emîn'nin istiare tasnifi şu şekildedir:

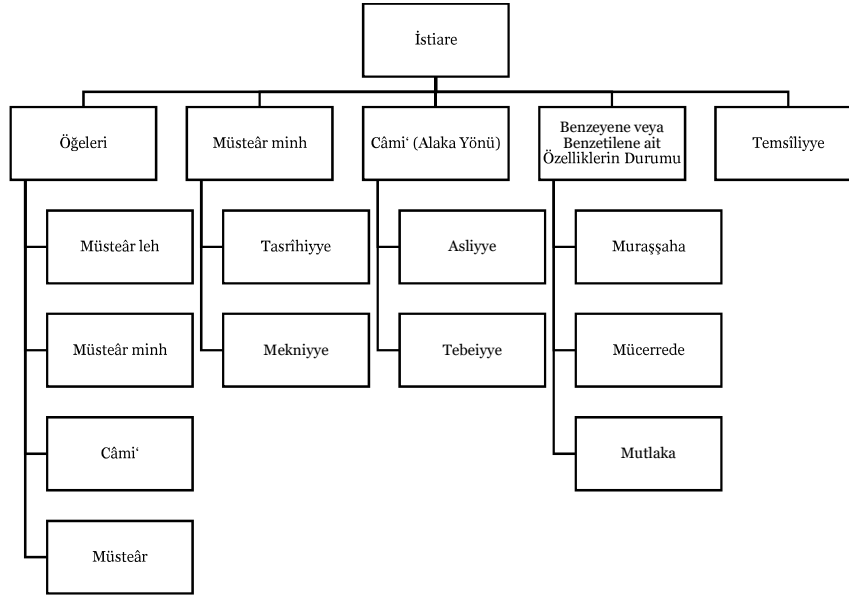
Atık'in isti'are-i temsiliyyi müfrede ve temsiliyye şeklindeki taksimi dışındaki diğer tasnifler iki müellif açısından aynı olmuş ve müellifler klasik tasnifin dışına çıkmamışlardır.

3. Muhammed Ahmed Kâsim ve Muhyiddîn Dîb'in 'Ulümü'l-belâğa: el-Bedî' ve'l-Beyân ve'l-Me'ânî Kitabında İsti'are Tanımı ve Kısımları

Kâsim ve Dîb 'Ulümü'l-belâğa: el-Bedî' ve'l-beyân ve'l-me'ânî kitabında isti'areyi öncelikli olarak lügat anlamıyla açıkladıktan sonra klasik dönem müelliflerinden Şerîf Cürçânî (ö. 816/1413) ve Sekkâkî'nin isti'are tanımlarını nakletmiş ve Atık gibi net bir tanım yapmadan önceki müelliflerden edindiği anlama göre; "Önceki tariflerden anlaşıldığı üzere isti'are; lafzın delaleti asıl manadan izafî manaya göç eden mecazdır." (Kâsim & Dîb, 2003, s. 193) şeklinde izahatta bulunmuşlardır. Yukarıdaki iki müelliften farklı olarak öncelikle isti'arenin öğelerini sıralayan müellifler bu öğelerin müsteâr leh (anlam kendisine ödünç verilen), müsteâr minh (mana kendisinden ödünç alınan), câmi' (iki anlam arasındaki ilgi / alaka) ve müsteâr (ödünç kelime veya ifade) olduğunu söylemişlerdir. (Kâsim & Dîb, 2003, ss. 193-194). Müelliflerin yukarıdaki tanımlarına ve isti'are öğelerine bakıldığında yapılan isti'are tanımlarının kapsayıcı bir tanım olmadığı ve isti'arenin bazı özelliklerini belirttiği söylenebilir. Zira müellifler bu tanımda, isti'areyi diğer mecazlardan ve teşbihlerden ayıran noktaları belirtmemişler, aynı şekilde isti'arenin öğelerini sıralarken hakiki anlamın oluşmasını engelleyen karineye yer vermemişlerdir (Kâsim & Dîb, 2003, s. 196).

İsti'arenin öğelerinden sonra isti'arenin kısımlarına geçen müellifler ilk olarak isti'areyi müsteâr minh yönüyle tasrihiyye ve mekniyye olarak ikiye ayırmışlardır. İkinci olarak iki anlam arasındaki ilgi (câmi') yönüyle asliyye ve tebeiyye olarak iki kısımda değerlendirmemişlerdir (Kâsim & Dîb, 2003, s. 198-205). Müelliflerin, kelimenin müştak veya câmid olmasına göre yapılan bu taksimi câmi' diye isimlendirmeleri ve bununla müsteâr minh'i kastetmeleri onları diğer müelliflerden ayırmakta olup bu isimlendirmelerinde kavram kargaşasına neden oldukları ve bu görüşlerinde isabetli olmadıkları düşünülmektedir. Üçüncü olarak; iki tarafına ait özelliklerin durumuna bakarak isti'areyi muraşşaha, mücerrede ve mutlaka olarak üç kısımda değerlendiren müellifler son olarak isti'are-i temsiliyyeye müstakil bir başlık açmışlardır (Kâsim & Dîb, 2003, ss. 207-212). Genel itibarıyla Atık ve Cârîm – Emîn'e

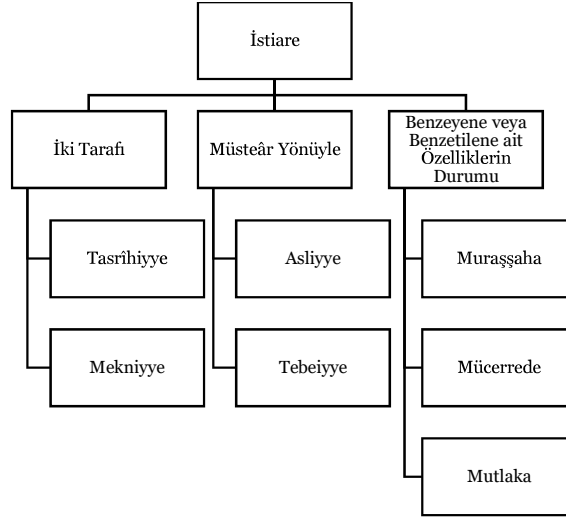
benzer kategorize yapan Kâsim ve Dîb, câmi' örneğinde olduğu gibi istiareyle ilgili bazı kavramları farklı yorumlamıştır. Kâsim ve Dîb'in istiare taksimi şöyle özetlenebilir:

Kâsim ve Dîb'in tasnifi metodolojik olarak yukarıdaki müellifler ile benzerlik arz etmesine rağmen bu iki müellif bazı alt başlıkları farklı şekilde isimlendirmişlerdir. Bu farklılığın oluşmasında, klasik dönemde istiareye yönelik yapılan değeriendirmelerin ve kavramların rolü olduğu düşünölmektedir.

4. Muhammed b. Sâlih el-'Useymîn'in *Dürûsu'l-Belâğa* Kitabında İstiare Tanımı ve Kısımları

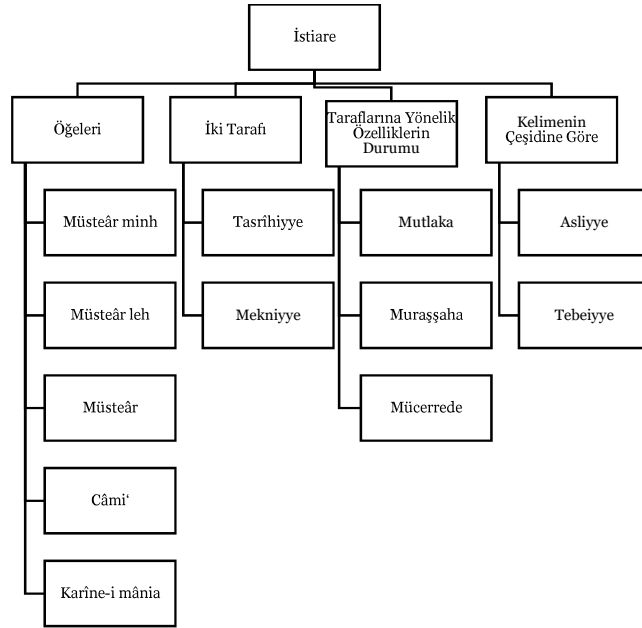
20. Yüzyılda yaşayan belâgat bilginlerinden Muhammed el-'Useymîn'in *Dürûsu'l-Belâğa* adlı eserinde diğer belâgat konularında olduğu gibi istiare için de özet bir anlatım yapmış ve الاستعارة هي مجاز علاقته المشابهة "İstiare mecazdır ve alakası (ilgisi) benzerliktir." şeklinde istiareyi tanımlamıştır. Zikri geçen müellifler gibi tam olarak kapsayıcı bir tanım yapmayan İbn 'Useymîn, istiareyi öncelikli olarak iki tarafı yönüyle tasrihiyye ve mekniyye olarak iki kısıma, ardından ödünç alınan kelime yönüyle asliyye ve tebeiyye olarak ikiye ayırmıştır. İbn 'Useymîn bu taksimini, Kasim ve Dîb gibi câmi' olarak değil müsteâr (ödünç alınan kelime) diye isimlendirmesi daha doğru olup burada câmi' kavramının kullanılmasının istiarenin anlaşılmasını zorlaştırdığı düşünölmektedir (İbn 'Useymîn, 2004, s. 123-127). Üçüncü olarak istiareyi, iki tarafına ait özellikler yönüyle muraşşaha, mücerrede ve mutlaka olarak üç kısıma ayıran müellif (İbn 'Useymîn, 2004, s. 128) istiare-i temsiliyye konusuna değinmemiştir. İbn 'Useymîn'nin istiare tasnifi şu şekilde özetlenebilir:

Yukarıdaki ilk üç müellif tarafından istiare-i temsiliyye zikredilirken İbn ‘Useymîn bu konuyu ele almamıştır. İbn ‘Useymîn’in bu tercihinde kısa ve öz anlatım yapmasının etkili olduğu düşünülebilir.

5. Ali Bulut’un *Belâgat: Meânî, Beyân, Bedî’* Kitabında İstiare Tanımı ve Kısımları

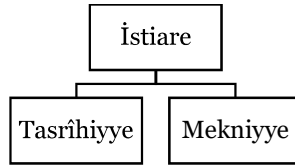
Son dönemde Türkiye’de Arap belâgati üzerine yazılan kitaplar arasında önemli bir yeri olan *Belâgat: Meânî, Beyân, Bedî’* kitabında Ali Bulut istiareyi; “*Alakası teşbih olan mecazdır ve teşbihe dayanır.*” şeklinde kısa ve öz olarak tarif etmiş, ardından öğeleri yönüyle istiâreyi beş kısma ayırmıştır. Bunlar; müsteâr minh (anlam kendisinden ödünç alınan), müsteâr leh (anlam kendisine ödünç verilen), müsteâr (ödünç kelime veya ifade), câmî (iki anlam arasındaki ilgi / alaka) ve karîne-i mânia (hakiki anlamın kastedilmesini engelleyen karine / ipucu) şeklindedir. Ardından istiâreyi, iki tarafından birinin zikredilip zikredilmemesine göre tasrîhiyye ve mekniyye olarak iki kısma ayıran Bulut, üçüncü olarak istiarenin taraflarına ait özelliklerin zikredilip zikredilmemesine göre; mutlaka, muraşşaha ve mücerrede şeklinde taksim etmiştir (Bulut, 2014, s. 207-212). Dördüncü olarak kullanılan kelimenin çeşidine göre istiareyi, asliyye ve tebeyye olarak ikiye ayıran müellif (Bulut, 2014, s. 212-213), İbn ‘Useymîn gibi istiâre-i temsiliyye konusuna değinmemiştir. Bulut’un tasnifi şu şekilde özetlenebilir:

Bulut kısa ve öz bir anlatımla klasik istiare tasnifine bağılı kalarak kategorize yapmış ve istiaredeki tartışmalı meselelere ve detaylara girmemiştir. Eserin Türkçe ve anlaşılır bir dille yazılması, en dikkat çeken özelliklerinden biridir.

6. Mustafâ es-Sâvî el-Cüveynî'nin *el-Belâğatü'l-'Arabiyye: Te'sîl ve Tecdîd* Kitabında İstiare Tanımı ve Kısımları

el-Belâğatü'l-'Arabiyye: Te'sîl ve Tecdîd kitabında istiareyi; وهي من المجاز اللغوي وهي تشبيه حذف أحد طرفيه “*Mecâz-ı lüğavîden olup iki tarafından biri hafzedilen teşbihtir*” şeklinde tarif eden (Cüveynî, 1985, s. 104) Cüveynî, diğeri müelliflerden farklı olarak konuyu sadece tasrihiyye ve mekniyye olarak iki kısma ayırmış diğeri yönleriyle istiare tasniflerine yer vermemiştir. Cüveynî'ye göre istiare taksimi şu şekildedir:

Cüveynî'nin istiare hakkında diğeri tasniflere yer vermeyip klasik dönem bakış açlarına ek yorumlar getirmemesi konuya dair eksik taraflar olarak görülebilir.

7. Ahmed Mustafa el-Merâğî'nin *'Ulûmü'l-belâğa* Kitabında İstiare Tanımı ve Kısımları

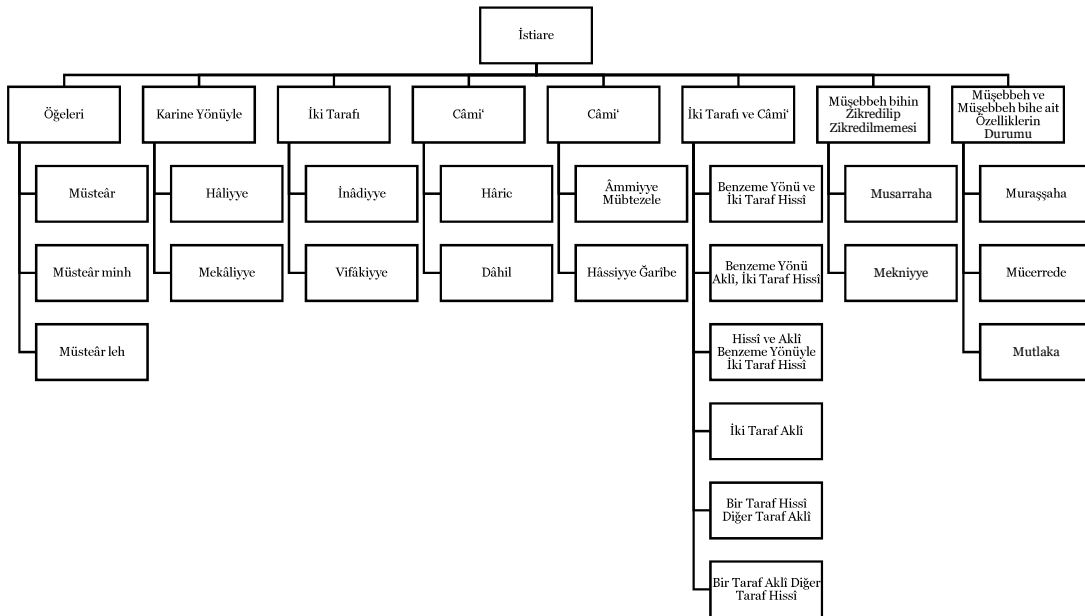
Ahmed Mustafa el-Merâğî *'Ulûmü'l-belâğa* kitabında öncelikli olarak istarenin öğelerinin müsteâr, müsteâr minh ve müsteâr leh olarak üç tane olduğunu söylemiş ve istiareyi; وهي تشبيه حذف أحد طرفيه وأداته “*İki tarafından biri, teşbih edatı ve benzeme yönü hafzedilen teşbihtir*” şeklinde tarif etmiştir. Yukarıdaki müelliflerden farklı olarak istiare tanımında teşbih edatının ve benzeme yönünün (vech-i şebih) hafzedilmesine yer veren Merâğî, istarenin mecâz-ı lüğavî mi yoksa mecâz-i aklî olduğuna dair

klasik dönemdeki tartışmalara kitabında yer vermiştir. Ardından karine yönüyle istiareyi; hâliyye ve mekâliyye olarak iki kısma ayırmıştır. Hâliyye olan karine; sözün bağlamından anlaşılan ipucu olup mekâliyye olan karine; tek veya çok manadan oluşan ipucudur (Merâğî, 1993, s. 259-265).

Üçüncü olarak istiareyi iki tarafı yönüyle inâdiyye ve vifâkiyye olarak iki kısma ayıran müellif inâdiyyeyi; istiarenin iki tarafının bir arada toplanmasının mümkün olmaması, vifâkiyyeyi ise; istiarenin iki tarafının bir araya gelmesinin mümkün olması şeklinde açıklamıştır. Dördüncü olarak istiareyi câmi' (iki anlam arasındaki ilgi / alaka) yönüyle dâhil ve hâric olarak iki alt başlığa ayıran müellif dâhil kavramını; iki anlam arasındaki ilginin istiarenin iki tarafına dahil olması, hâric kavramını; iki anlam arasındaki ilginin istiarenin iki tarafına dahil olmaması şeklinde izah etmiştir. Beşinci olarak istiareyi yine câmi' yönüyle; âmmiyye mübtezele ve hâssiyye ğaribe olarak iki alt başlıkta değerlendiren müellif âmmiyye olanı; iki anlam arasındaki alakanın orta seviyedeki kişilerin anlayabileceği şekilde açık olması, hâssiyye olanı ise; iki anlam arasındaki alakayı üst seviyede bilgi birikimi olan kişilerin anlayabileceği şekilde kapalı olması şeklinde anlatmıştır (Merâğî, 1993, s. 266-268).

Merâğî'nin istiare taksimi yukarıdakilerle sınırlı olmayıp diğer bir tasnif, istiarenin iki tarafı ve câmi' yönüyledir. Şöyle ki bu açıdan istiare; hissî (hissedilebilen, sezilen) bir benzeme yönüyle (alaka) istiarenin iki tarafının hissî olması; akli (zihinsel) bir benzeme yönüyle istiarenin iki tarafının hissî olması; hissî ve akli karışımı bir benzeme yönüyle istiarenin iki tarafının hissî olması; istiarenin iki tarafının akli olması; istiarenin bir tarafının hissî diğer tarafının akli olması veya istiarenin bir tarafının akli diğer tarafının hissî olması şeklinde her biri için örnekler vererek altı kısma ayırmıştır (Merâğî, 1993, s. 269-270).

Merâğî bu tasniflerden sonra istiareyi, müşebbeh bihin zikredilip zikredilmemesiyle ilgili musarraha ve mekniyye olarak iki kısma, müşebbeh ve müşebbeh bihe ait özelliklerin durumu itibarıyla muraşşaha, mücerrede ve mutlaka olarak üç bölüme ayırmıştır (Merâğî, 1993, s. 270-279). İstiareyle ilgili ayrıntılı bilgiler veren Merâğî'nin taksimini şöyle özetleyebiliriz:

Kendisinden önce örnek verilen altı müelliften farklı olarak yeni taksimler yapan Merâğî'nin bu tasnifi

karşısında yukarıda örnek verilen diğer belâgat müelliflerinin anlatımı kısa ve özet mahiyette kalmıştır. Merâğî'nin bu çok yönlü taksiminde başarılı olduğunu söylemek mümkündür.

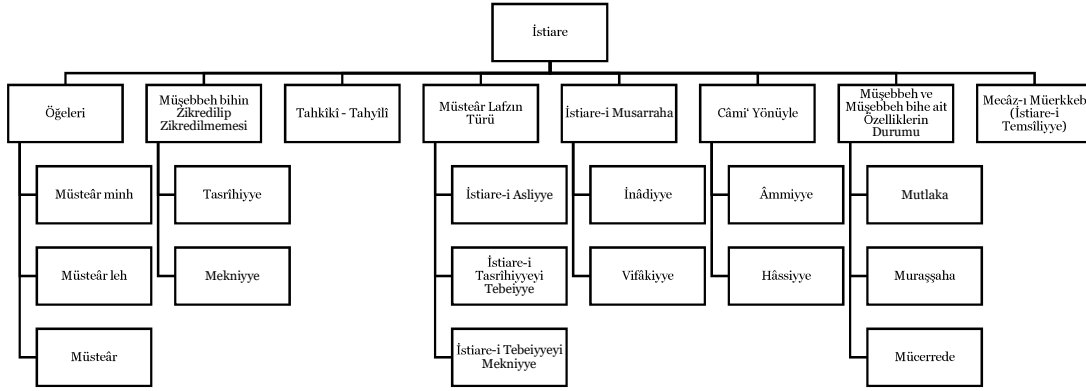
8. Ahmed el-Hâşimî'nin *Cevâhiru'l-Belâğa* Kitabında İstiare Tanımı ve Kısımları

Cevâhiru'l-Belâğa kitabında kapsamlı bir istiare anlatımı yapan Ahmed el-Hâşimî, sözlükte bu kelimenin, Arapların استعار المال *bir mah ödünç almak* ifadesinden geldiğini belirtmiş ve istiareyi; استعمال اللفظ في غير ما وضع له لعلاقة المشابهة بين المعنى المنقول عنه والمعنى المستعمل فيه، مع قرينة صارفة عن إرادة المعنى الأصلي "Asıl mananın kastedilmesini engelleyen bir karineye binaen kendisinden nakledildiği anlam ile kullanıldığı anlam arasındaki benzeme alakasından dolayı bir lafzın kendisi için vazedildiği anlam dışında kullanılmasıdır." şeklinde tanımlamıştır (Hâşimî, t.y., s. 258). Ahmed el-Hâşimî'nin bu tanımı yukarıda örnek verilen müelliflerden daha kapsayıcı ve tam olmuş ve istiarenin oluşmasını sağlayan karine, müşabehet alakası ve istiarenin unsurları bu tarifte yer almıştır. Bu açıdan Hâşimî'nin bu tanımında yukarıdaki müelliflerden daha başarılı olduğu söylenebilir.

İstiareyle ilgili taksimine öğelerini zikrederek başlayan Hâşimî bu öğeleri; Müsteâr minh, müsteâr leh ve müsteâr olarak üç tane olduğunu söylemiştir. Sonrasında istiareyi müşebbeh ve müşebbeh bihin zikredilip zikredilmemesi açısından tasrîhiyye (musarraha) ve mekniyye olarak iki kısma ayıran müellif, tasrîhiyyeyi müşebbeh bihin zikredilmesi, mekniyyeyi ise müşebbehin ve müşebbeh bihe ait özelliklerin zikredilmesi şeklinde izah etmiştir. Hâşimî'nin yaptığı diğer taksim, örnek verilen müelliflerden farklı olarak istarenin tahkîkî veya tahyîlî olması üzerinedir. Tahkîkî olan istiare; ödünç alınan ifadenin hissî veya aklî olarak gerçek olması iken tahyîlî olan istiare; ödünç alınan ifadenin hissî veya aklî olarak gerçek olmaması, diğer bir deyişle hayali bir şey olmasıdır (Hâşimî, t.y., s. 258-263).

Hâşimî'nin dördüncü taksimi ödünç alınan lafzın câmid, müştak veya başka bir kelime olması itibarıyla olup bu yönüyle istiare üç kısımdır. Birinci kısım istiare-i asliyye, ödünç alınan lafzın câmid bir isim olması demektir. Ödünç alınan lafız fiil, ism-i fiil, müştak isim, harf veya mübhem isim olduğunda istiare, tasrîhiyyeyi tebeyye olmaktadır. Ödünç alınan kelime müştak veya mübhem isim olduğunda istiare, tebeyyeyi mekniyye olur (Hâşimî, t.y., s. 264-265). Müellife göre istiare-i tasrîhiyyeyi tebeyyenin alanı daha geniş olup tebeyyeyi mekniyye sadece müştak veya mübhem isimlerde olmaktadır.

Merâğî'den farklı olarak istiareyi iki tarafı yönüyle istiare-i musarraha başlığı altında inâdiyye ve vifâkiyye olarak iki kısma ayıran Hâşimî inâdiyyeyi; istiarenin iki tarafının bir arada toplanmasının mümkün olmaması, vifâkiyyeyi; istiarenin iki tarafının bir arada toplanmasının mümkün olması şeklinde izah etmiştir. Sonrasında câmi' yönüyle istiareyi âmmiyye ve hâssiyye olarak taksim ederken Merâğî'den farklı olarak istiâre-i musarraha başlığı altında bu tasnifi yapan Hâşimî, âmmiye olanı; câmi'in (iki anlam arasındaki ilgi) anlaşılması güç olmayan ve orta seviyedeki kimselerin kullandığı ifadeler olarak, hâssiyye olanı; câmi'in anlaşılması güç olan ve idrak gücü yüksek kimselerin anlayabileceği istiare olarak açıklamıştır. Hâşimî'nin bir başka taksimi müşebbeh ve müşebbeh bihe ait özelliklerin zikredilip zikredilmemesi itibarıyla olup bu yönüyle istare önceki müelliflerde geçtiği üzere mutlaka, muraşşaha ve mücerrede olarak üçe ayrılmaktadır. Son olarak istiare-i temsîliyyeye yer veren müellif bu istiarede hem temsîliyye hem de mecâz-ı müerkkeb adını birlikte kullanmıştır (Hâşimî, t.y., s. 268-275). Merâğî gibi detaylı anlatım yapan Hâşimî'nin istiare taksimi şu şekildedir:

Müsteâr lafzın türü ve istiarenin hakiki veya hayali olması yönleriyle yukarıda örnek verilen belâgat müelliflerden farklı olarak taksimler yapan Hâşimî, istiareyi kendi bakış açısıyla taksim edip izah etmiştir.

9. Hasen Habenneke el-Meydânî'nin *el-Belâgatü'l-'Arabiyye: Üsüsühâ ve 'Ulûmühâ ve Fünûnühâ* Kitabında İsti'are Tanımı ve Kısımları

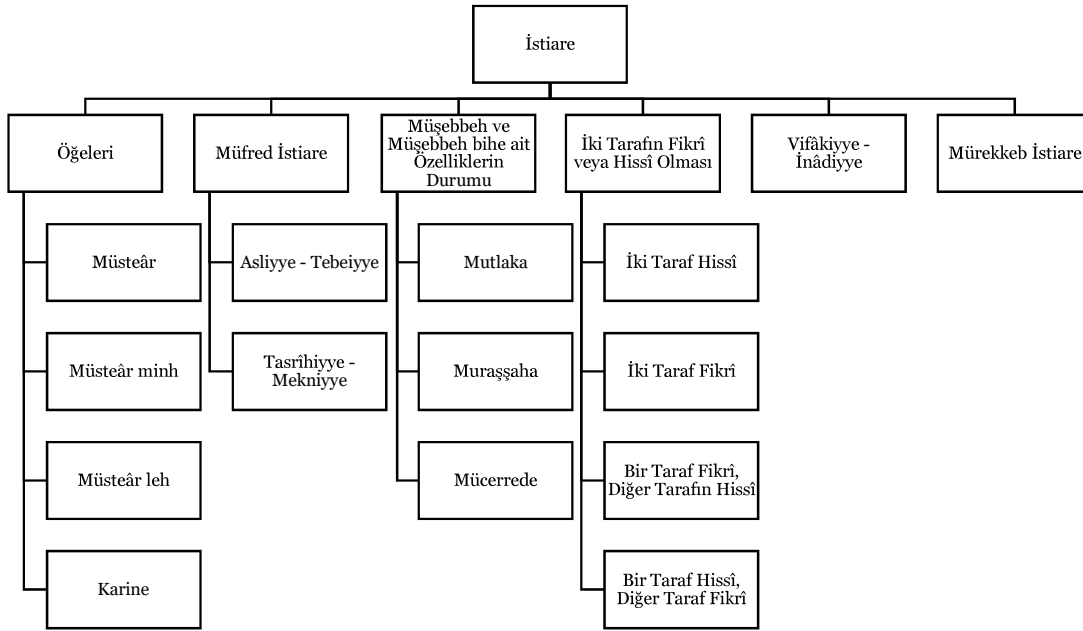
Habenneke el-Meydânî *el-Belâgatü'l-'Arabiyye: Üsüsühâ ve 'Ulûmühâ ve Fünûnühâ* adlı kapsamlı eserinde istiarenin sözlükte; *طلب شيء ما لانتفاع به زمناً ما دون مقابل، على أن يزده المستعير إلى المغير عند انتهاء المدّة*; *Belirli bir süre karşılıksız olarak faydalanmak amacıyla bir şeyi talep etmektir. Şöyle ki bu durum; kendisine tanınan süre bittiğinde veya istenildiğinde ödünç alanın geri vermesi üzerine olmaktadır.* anlamına geldiğini belirtmiştir. Beyan terimi olarak ise; *استعمال لفظ ما في غير ما وُضع له في اصطلاح به التخاطب* *"Hitap edenin ıstılahında kendisi için vazedildiği anlamın kastedilmesini engelleyen karineden dolayı, hitap edenin ıstılahında bir lafzın kendisi için vazedildiği anlam dışında ve benzerlik alakasına binaen kullanılmasıdır."* şeklinde tarif etmiştir (Habenneke, 1996, s. 2/229). Habenneke el-Meydânî'nin istiareye yönelik hem lügavi hem de ıstılah tanımı kendisinden önceki müelliflerden daha kapsamlıdır.

İsti'are taksimine öğelerini zikrederek başlayan Habenneke, bu öğelerin müsteâr, müsteâr minh (müşebbeh bih), müsteâr leh (müşebbeh) ve hitap edenin ıstılahında hakiki anlamın kastedilmesine mâni olan karine olduğunu söylemiştir. Belâgat bilginlerinin karine öğesini saymadığını belirten Habenneke, karine olmadan isti'are yapılamayacağından dolayı kendisinin karineyi öğelere eklediğini ifade etmiştir. Yukarıda adı geçen müelliflerden farklı olarak istiareyi müfred ve mürekkeb olarak iki ana kısma ayıran müellif müfred istiareyi; ödünç alınan şeyin müfred (bir kelime) olması, mürekkeb istiareyi ise; ödünç alınan şeyin birçok kelimedenden meydana gelen bileşik yapıda olması şeklinde tanımlamıştır. Mürekkeb istiareye isti'are-i tensiliyye denilmekle birlikte bu tabir teşbih-i tensiliyye anımsattığından dolayı Habenneke'ye göre mürekkeb denilmesi daha isabetlidir (Habenneke, 1996, s. 2/230-236).

İstiarenin farklı açılardan taksimini *müfred istiare* alt başlığı üzerinden yapan müellif, öncelikle müfred istiareyi asliyye ve tebeiyye olarak iki alt başlığa ayırmıştır. Şöyle ki; istiare-i asliyye; ödünç alınan lafzın câmid isim olması, istiare-i tebeiyye ise; ödünç alınan lafzın fiil, müştak isim veya bir anlam ifade eden harf olması şeklinde olur. Habenneke'ye göre müfred istiarenin diğer bir tasnifi tasrîhiyye ve mekniyye şeklinde olup istire-i tasrîhiyye müşebbeh bih olan ödünç alınan lafzın zikredilmesi, istiare-i mekniyye ise müşebbeh bihin hazfedilip ona ait özelliklerin zikredilmesi şeklinde olmaktadır. İstiare-i mekniyye, asıl itibarıyla tüm öğeleri hazfedilen teşbihtir ve bu tür ibarelerde sadece müşebbeh bihe ait özellikler zikredilir (Habenneke, 1996, s. 2/237-243).

Müfred istiare alt başlığı altında istiareye yönelik iki taksim yapan Habenneke ardından istiare ana başlığına dönerek istiareyi müşebbeh ve müşebbeh bihe ait özelliklerin zikredilip zikredilmemesi yönüyle mutlaka, muraşşaha ve mücerrede olarak üç kısıma ayırmıştır. Habenneke'nin bir diğer taksimi istiarenin iki tarafının hissî veya fikrî (vicdânî) olmasıyla ilgilidir. Bu durum, istiarenin iki tarafının hissî olması, iki tarafın fikrî olması, istiarenin bir tarafının fikrî, diğer tarafının hissî olması veya istiarenin bir tarafının hissî diğer tarafının fikrî olması gibi dört şekilden birisiyle olmaktadır. Habenneke'nin istiare ana başlığı altında yapmış olduğu diğer tasnif, istiarenin vifâkiyye ve inâdiyye olmasıyla ilgili olup vifâkiyye; istiarenin iki tarafının bir şeyde toplanmasının mümkün olması, inâdiyye ise; istiarenin iki tarafının bir şeyde toplanmasının mümkün olmamasıdır (Habenneke, 1996, s. 2/252-262).

Habenneke'ye göre istiarenin iki ana başlığından ikincisi mürekkeb istiare yani istiare-i temsîliyye olup bu istiare türü bir kelimedede değil, birçok kelimedede yani ifadelerde olmaktadır (Habenneke, 1996, s. 2/265). Habenneke el-Meydânî'nin tasnifini şu şekilde özetleyebiliriz:

Müfred alt başlığı altında istiareyi asliyye – tebeiyye ve tasrîhiyye – mekniyye kısımlarına ayıran müellifin, kapsamlı tasnif yapan diğer müelliflere göre daha sistematik bir istiare taksimi yaptığı düşünülmektedir. Müellifin istiare-i temsîliyye yerine mürekkeb istiare kavramını kullanmasının nedeni, kanaatimizce teşbih-i temsîli kavramı ile oluşabilecek karışıklığı önlemek içindir.

10. Fadl Hasan Abbâs'ın *el-Belâğâ Fünûnühâ ve Efnânühâ: İlmü'l-Beyân* Kitabında İstiare Tanımı ve Kısımları

Günümüzdeki bir diğer kapsamlı eser olan *el-Belâğâ Fünûnühâ ve Efnânühâ* kitabının beyan bölümünde Fadl Hasan Abbâs, istiarenin العاربية kökünden gelip sözlükte; *bir şeyi bir şahıstan diğerine nakletmek* manasında kullanıldığını ve *bir şeyi yerinden kaldırıp çevirme* manasını kendisinde barındırdığını belirtmiştir. İstilahta ise; الاستعارة نقل اللفظ من معناه الذي عرف به ووضع له إلى معنى آخر لم يعرف به من قبل “*Bir lafzın, kendisi için bilinen ve kendisi için vazedildiği manadan daha önce bilinmeyen başka bir manaya nakledilmesi*” şeklinde tanımlamıştır. Bu tarifte istiarenin olmazsa olmaz iki ögesi olan karine ve benzerlik alakasına değinilmediğinden dolayı bu tanım Habenneke'nin yaptığı tanım gibi kapsamlı olmamıştır (Abbâs, 2007, s. 163).

İstiare konusuna öğelerini zikrederek başlayan Abbâs, bu öğelerin müsteâr, müsteâr leh ve müsteâr minh olarak üç tane olduğunu söylemiş ve karine ile câmi'e bu öğeler arasında yer vermemiştir. Ardından istiareyi iki tarafının hissî veya aklî olması yönüyle dört kısma ayıran müellif bu dört kısmı; istiarenin iki tarafının hissî olması, istiarenin iki tarafının aklî olması, ilk tarafın hissî diğer tarafın aklî olması veya ilk tarafının aklî diğer tarafının hissî olması şeklinde açıklamıştır (Abbâs, 2007, s. 164-174). Habenneke'nin fikrî kavramı yerine aklî kavramını kullanan müellif, istiareyi bu açıdan taksim yapan belâgat müelliflerini takip etmiştir.

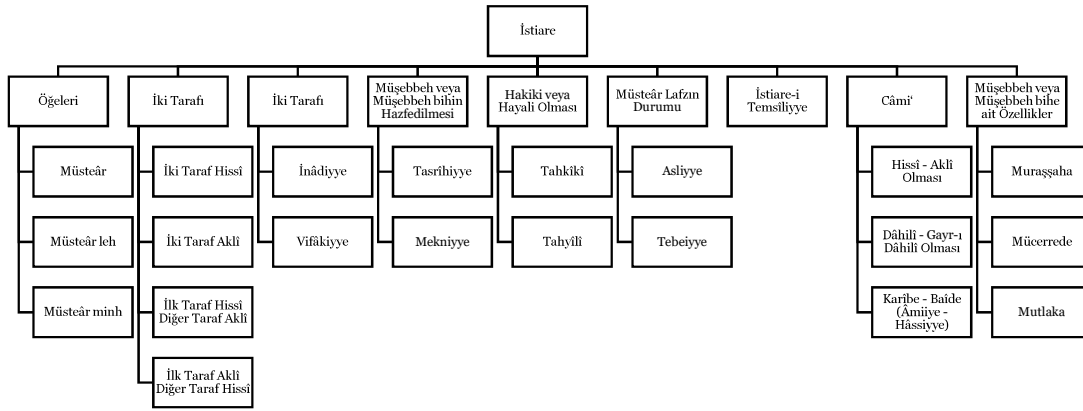
Üçüncü olarak istiareyi iki tarafı yönüyle inâdiyye ve vifâkıyye olarak ikiye ayıran Abbâs, vifâkıyyeyi; istiarenin iki tarafının bir araya gelmesinin mümkün olması, inâdiyyeyi; istiarenin iki tarafının bir araya gelmesinin mümkün olmaması şeklinde yukarıda bu taksimi yapan müellifler gibi tarif etmiştir. Abbâs'ın diğer tasnifi müşebbeh veya müşebbeh bihin hazfedilmesiyle ilgili olup bu yönüyle istiare, tasrîhiyye ve mekniyye olarak iki kısımda ele alınmıştır. Abbâs'ın beşinci taksiminde istiare, tahkîkî ve tahyîlî olarak iki kısma ayrılmıştır. Tahkîkî istiare; müsteâr lehin (müşebbehin) ya hissî veya aklî olarak hakiki bir şey olması, tahyîlî istiare ise; müsteâr lehin (müşebbeh) hakiki olmayan hayali bir şey olmasıdır (Abbâs, 2007, s. 174-185).

Abbâs'ın yaptığı başka bir tasnif, istiare yapılan kelimenin isim, fiil veya harf olması yönüyle asliyye ve tebeiyye olarak iki kısma ayrılmasıdır. Şöyle ki ödünç alınan kelime, camid isim olduğunda istiare-i asliyye olurken bu kelime müştak isim, fiil, harf veya ism-i işaret olduğunda istiare-i tebeiyye olmaktadır. Bu tasniften sonra istiare-i temsiliyyeye müstakil bir başlık açan müellif, bu istiareyi; anlam yönüyle birbiriyle irtibatlı olan bir resmin (ifadenin) diğer resme (ifadeye) benzetilmesi ve benzeyen tarafın hazfedilmesi şeklinde açıklamıştır (Abbâs, 2007, s. 189-198). İstiare-i temsiliyye bir kelimedede değil birden çok kelimedede yani ifadelerde olurken asliyye ve tebeiyye olan istiareler kelimelerde olmaktadır.

Müellifin istiareye yönelik olarak yaptığı sekizinci tasnif, câmi' (iki anlam arasındaki alaka) itibarıyla olup bu yönüyle istiare üç şekilde olmaktadır. Birinci şekil; müellif tarafından değinildiği üzere istiarenin iki tarafının hissî veya aklî olması veya bir tarafının hissî diğer tarafının aklî veya tam tersi şeklinde olmasıdır. Bu şekilde olduğunda camî' de hissî veya aklî olmaktadır. İkinci şekil; câmi'in, istiarenin iki tarafına dahil olması olup bu tür özellikte olan istiareye *dâhilî istiare* denilmektedir. Bazen de câmi', istiarenin iki tarafı arasında müşterek bir kavram olup bu tür istiarelere *gayr-ı dâhilî istiare* denilmektedir (Abbâs, 2007, s. 203). İstiarenin dâhilî ve gayr-ı dâhilî şeklindeki bu taksimini Abbâs dışında çalışmamızda örnek verilen Arap belâgati müellifleri yapmamıştır. Üçüncü şekil ise câmi' yönüyle istiarenin karîbe ve baîde olarak iki kısma ayrılması olup bu kısım için kullanılan diğer iki

kavram âmmiyye ve hâssiyye olmuştur. Müellife göre bir istiarenin câmi'si (iki anlam arasındaki ilgi) üzerinde düşünülmeden hemen anlaşılıyorsa bu istiarelere istiare-i karîbe denilirken câmi'nin anlaşılması düşünmeye ve çıkarım yapmaya ihtiyaç duyduğunda bu tür istiarelere istiare-i hâssiyye denilmektedir (Abbâs, 2007, s. 204).

Abbâs'ın yapmış olduğu son taksim, müşebbeh veya müşebbeh bihe ait özelliklerin zikredilip zikredilmemesi yönüyle olup bu itibarla istiare önceki müelliflerde olduğu gibi muraşşaha, mücerrede ve mutlaka olarak üç kısıma ayrılmıştır (Abbâs, 2007, s. 211). Abbâs'ın yaptığı istiare taksimini şu şekilde özetlemek mümkündür:

Örnek verilen belâgat müellifleri arasında en kapsamlı istiare taksimini yapan Abbâs metodolojik açıdan aynı başarıyı göstermediği düşünülmektedir. Zira konu içinde birbirinden ayrı alt başlıkların çokluğu, konunun anlaşılmasını güçleştirmektedir. Bu durumla birlikte, Habenneke ile Abbâs en kapsamlı istiare anlatımlarından birini yapmıştır.

Sonuç

Klasik dönemden günümüze dek belâgat terimleri arasında önemli bir yeri olan istiare ile ilgili olarak son dönem Arap belâgati kitaplarında çeşitli tanımlar ve kategorizasyonlar yapılmıştır. Müsteâr minh, müsteâr leh, câmi' ve karineden meydana gelen istiareye yönelik olarak son yüzyıldaki Arap belâgati müellifleri birbirinden farklı tanımlamalar yapmalarına rağmen bu tanımların birçoğu istiareyi kapsamlı olarak yansıtmamıştır. Şöyle ki; Abdülazîz Atîk, önceki Arap belâgati müelliflerinin tanımına yer vererek kendisi tarif yapmamış, Alî el-Cârim - Mustafa Emîn, Kâsim - Dîb, İbn 'Useymîn, Ali Bulut, Mustafâ es-Sâvî el-Cüveynî, Mustafa el-Merâğî ve Fadl Hasan Abbâs istiareyi iki tarafı bazen de alakası (câmi') yönüyle tarif ederek karine olgusuna değinmemişlerdir. Ahmed el-Hâşimî ve Habenneke el-Meydânî ise yaptıkları tarifte karineyi, istiarenin iki tarafını ve alakayı zikrederek daha kapsamlı tanım yapmışlardır.

İstiare konusu anlatımında müellifler arasında kullanılan kavramlar ve yapılan tasnifler açısından da farklılıklar söz konusu olmuştur. Örneğin Abdülazîz Atîk istiareyi dört ayrı açıdan kategorize ederek istiare-i temsiliyyeyi müstakil alt başlık olarak ele almamış, Alî el-Cârim ve Mustafa Emîn dört, Kâsim ve Dîb beş ayrı yönden kategorize etmiş ve isti'are-i temsiliyyeyi müstakil bir ayrı başlık açmıştır. İstiareyi daha özet bir şekilde üç ayrı açıdan tasnif eden İbn 'Useymîn ve istiareyi dört açıdan değerlendiren Ali Bulut istiare-i temsiliyyeye yer vermemiştir. Örnek verilen belâgat müelliflerinden Cüveynî ise istiareyi sadece kısa ve öz bir şekilde anlatım yaptıktan sonra istiare ile ilgili sadece bir taksim yapmıştır. İstiareyi kapsamlı bir şekilde değerlendirip sekiz farklı açıdan tasnif yapan müelliflerden Merâğî ve Hâşimî; hâric, mekâliyye ve istiare-i tasrihiyyeyi tebeiyye şeklinde diğer müelliflerden farklılık arz eden kavramlar kullanmışlardır. Bir diğer örnekte Kâsim ve Dîb, kelime yönüyle asliyye ve tebeiyye olarak değerlendirilen istiareyi câmi' yönüyle iki alt başlığa ayırmıştır. Konuyu altı kısımda değerlendiren Habenneke ise istiare-i temsiliyyede mürekkeb istiare kavramını kullanmıştır. İstiareye yönelik olarak en çok kategorizasyonu Abbâs yapmış olup konuyu dokuz farklı açıdan ele almıştır.

Bu çalışmada varılan diğer bir sonuç, klasik dönem müelliflerinin konu anlatımlarında birbirinden söz etmemeleri üzerinedir. Zira klasik dönem müelliflerinin tanımlarına ve görüşlerine kitaplarında yer veren müellifler aynı müsamahakarlığı kendi muasırlarına karşı göstermedikleri gözlemlenmiştir. Son olarak istiare ile ilgili alt başlık olarak kullanılan aynı kavramların farklı kelime veya ifadelerle dile getirilmesinin, konunun anlaşılmasını daha da güç hale getirdiği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Abbâs, F. H. (2007). *el-Belâğa funûnühâ ve efnânühâ: İlmü'l-Beyân*. Ürdün: Dâru'l-Furkân li't-Tıbbâ'ati ve'n-eşri ve't-tevzî'.
- Abdülkâhir el-Cürcânî, E. B. b. A. (2001). *Esrâru'l-belâğa fi 'ilmi'l-beyân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'ilmiyye.
- Atîk, A. (1985). *fi'l-Belâğati'l-'Arabiyye: 'İlmü'l-Beyân*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye.
- Bulut, A. (2014). *Belâgat: Meânî, beyân, bedî'* (2. bs). İstanbul: İFAV.
- Câhiz, A. b. M. (2003). *el-Beyân ve 't-tebyîn*. Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl.
- Cârim, A., & Emîn, M. (t.y.). *el-Belâğatü'l-vâdiha: el-Beyân el-me'ânî el-bedî'*. Mısır: Dâru'l-Me'ârifi.
- Cüveynî, M. es-Sâvî. (1985). *el-Belâğatü'l-'Arabiyye: Te'sil ve tecdîd*. İskenderiye: Münşeâtü'l-Me'ârif.
- Durmuş, İ., & Pala, İ. (2001). Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İçinde *İstiare* (C. 23, s. 315-318). İstanbul: TDV Yayınları.
- Ebû Hilâl el-'Askerî, el-H. b. A. (1998). *es-Sinâ'ateyn: el-Kitâbe ve 'ş-şir*. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Unsuriyye.
- el-Kâdi el-Cürcânî, E.-H. 'Alî b. A. (t.y.). *el-Vesâta beyne'l-Mütenebbî ve husûmih*. Kahire: Matba'atü 'Îsâ el-bâbi el-Halebî ve şerikâhü.
- Habenneke, A. H. (1996). *el-Belâğatü'l-'Arabiyye: Üsûsühâ ve 'ulûmühâ ve funûnühâ* (C. 2). Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye.
- Hâşimî, A. (t.y.). *Cevâhîru'l-belâğa fi'l-me'ânî ve'l-Beyân ve'l-bedî'*. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye.
- Hatîb el-Kazvîni, E.-M. C. M. b. A. (2003). *el-İzâh fi 'ulûmi'l-belâğa*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye.
- İbn Manzûr, M. el-İfrîkî. (1993). *Lisânü'l-'Arab* (3. bs, C. 15). Beyrut: Dâru Sâdir.
- İbn Reşîk el-Kayravânî, E. A. el-Hasen. (1981). *el-'Umde fi mehâsini's-şi'ri ve âdâbih* (C. 1-2). Beyrut: Dâru'l-Cil.
- İbn 'Useymîn, M. b. S. (2004). *Dürûsu'l-belâğa*. Kuveyt: Mektebetü Ehli'l-Eser.
- İbn Vehb, E.-H. İ. b. İ. b. S. el-Kâtib. (1969). *el-Burhân fi vücûhi'l-beyân*. Kahire: Mektebetü's-Şebâb – Matbaatu'r-Risâle.

İbnü'l-Mu'tez. (2012). *Kitâbü'l-Bedî'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi's-Sekâfiyye.

Kâsim, M. A., & Dîb, M. (2003). *'Ulûmü'l-belâğâ: el-Bedî' ve 'l-Beyân ve 'l-Me'ânî*. Lübnan: Müessesetü'l-Hadîse li'l-Kitâb.

Merâğî, A. b. M. (1993). *'Ulûmü'l-belâğâ -el-Beyân-el-Me'ânî-el-Bedî'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Sekkâkî, E. Y. Y. b. E. B. (1987). *Miftâhu'l-'ulûm* (2. bs). Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Zebîdî, M. M. (1965). *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. Kuveyt: Daru'l-Hidaye.